

NIEUWSBRIEF nr 15

September 2023

KUNSTKRING BNP PARIBAS FORTIS vzw

ONS CONTACTEREN :

SECRETARIAAT : ons secretariaat in Watermaal-Bosvoorde is open de 1^e en 3^e dinsdag van de maand.

Officieel adres : Kunstkring BNP PARIBAS FORTIS vzw, Warandenberg 3, 1000 Brussel

Briefwisseling : Kunstkring vzw,
Kruisbooglaan 22
1170 Watermaal – Bosvoorde

E-Mail : cerclledart-kunstkring@cae-kkk.be

Website : <http://www.cae-kkk.be>

Ondernemingsnummer : 6687 446 011.

In deze nieuwsbrief...

Enkele weken geleden hebben enkele leden van de Kunstkring deelgenomen aan een begeleid bezoek van de dubbele tentoonstelling georganiseerd door Bozar en het Museum voor Schone Kunsten van Brussel naar aanleiding van de 100^e verjaardag van de “geboorte” van het surrealisme. We maken van deze gelegenheid gebruik om ons licht te laten schijnen op enkele markante feiten van het surrealisme, in het bijzonder op het surrealisme in België.

Heb je ...

... een interessant artikel over een cultureel onderwerp (kunst, geschiedenis, muziek...) dat je wil delen met de andere leden van de Kunstkring ? Wij zorgen eventueel voor de vertaling en de publicatie in de Nieuwsbrief.

100 JAAR SURREALISME

De verschrikkelijke slachting in de eerste wereldoorlog leidde tot het ontstaan van een reeks revolutionaire bewegingen actief op politiek vlak of andere. Zo ontstond in 1916 Dada in het Cabaret Voltaire¹ in Zurich. Het begin van de jaren 1920 zal worden gekenmerkt door de scheiding tussen de communisten en de sociaal democraten. Het expressionisme – in het bijzonder bij de Duitse en Zwitserse dichters – maakt zich ook kenbaar als revolutionair.

Het surrealisme zou evenwel niet bestaan indien André Breton en Jacques Vaché elkaar niet hadden ontmoet tijdens de oorlog. Van deze laatste kennen we enkele brieven en tekeningen, maar de indruk die hij maakte op Breton was bepalend voor de richting die deze laatste uiteindelijk zou inslaan.

Nota : ¹ Deze plaats is veelvuldig bezocht door een zekere Lenin die niet ver daar vandaan woonde.

Het surrealisme wordt dikwijls voorgesteld als een kunstrichting. Ten onrechte! Alhoewel het voornamelijk voorkomt in artistieke richtingen (schilderkunst, collages, poëzie,...) is het voornamelijk op gebied van ideeën dat het beweert te handelen met dezelfde titels als de andere politieke bewegingen met *-isme* zoals anarchisme, communisme, trotskisme,... Een intellectuele beweging dus, zich bewegend rond de denkwijze zoals uitgedrukt in de definitie vermeld in het 1e manifest van 1924. Van in het begin zal de Parijse groep surrealisten het tijdschrift « La révolution surréaliste » uitgeven.

Eén van de zalen van de tentoonstelling in het Museum voor Schone Kunsten van Brussel tijdens de tentoonstelling Imagine! gewijd aan het surrealisme – 2024.

Het 1e nummer van « La révolution surréaliste » verscheen op 1/12/1924 met op de voorzijde : « Men moet leiden tot een nieuwe verklaring van de rechten van de mens ». In de inhoudstafel : surrealistische teksten, kronieken en notas.

Camille Goemans, René Magritte en Paul Nougé namen deel. De doeken van Paul Delvaux² werden er voorgesteld.

Het 12e en laatste nummer van 15/12/1929 bevat o.a. « Les mots et les nuages », tekst geïllustreerd van Magritte waarin hij zijn concept van het verraad van de beelden uitlegt, fundamenteel om zijn oeuvre te begrijpen.

Nota : ² Delvaux beschouwde zich nooit als een surrealist.

ONTSTAAN EN DEFINITIE VAN HET SURREALISME

Zoals voor het futurisme, ‘geboren’ met de publicatie van het manifest Futurisme van Filippo Tommaso Marinetti in het Franse dagblad Le Figaro van 20/02/1909, kent men de exacte datum van de ‘geboorte’ van het surrealisme. Dit valt samen met het verschijnen van het 1e manifest.

De tekst van het manifest van het surrealisme is van André Breton. Hij verscheen op 15/10/1924 en was eerst voorzien als voorwoord op de bundel Poisson soluble.

André Breton beschrijft er het surrealisme : « Zuiver geestelijk automatisme waarbij men zich de reële werking van de gedachte/denkwijze voorstelt, zowel verbaal als schriftelijk of op een andere wijze. Dictaat van een gedachte, bij afwezigheid van iedere andere controle uitgeoefend door de rede buiten iedere andere esthetische of morele allesoverheersende gedachte. »

Maar er zijn nog andere definities zoals: « Surrealisme : oud tinnen bestek vóór de uitvinding van de vork ». (Paul Éluard en André Breton in « Dictionnaire abrégé du surréalisme » (Verkort woordenboek van het surrealisme – 1938).

Xavier Canonne daarentegen, de grote specialist van het surrealisme in België, vat het surrealisme samen in één woord : de revolutie!

« Wij hebben niets te zien met de literatuur, maar indien nodig zijn we zeker bekwaam om er gebruik van te maken zoals iedereen. Het surrealisme is geen nieuw of gemakkelijk uitdrukingsmiddel, noch een metafysische poëzie; het is een middel tot totale bevrijding van de geest en van al wat daar op lijkt. »

(Uittreksel van de « Verklaring van 27 januari 1925 »)

IN BELGIË

Men gaat er van uit dat het surrealisme vooral een Franstalige aangelegenheid was en niet alleen in België ³. Langs Vlaamse kant werden de kunstenaars eerder aangetrokken door het expressionisme. Zo is er de expressionistische dichter en Vlaamse dadaïst Paul Van Ostaïjen. Of ook nog Clément Pansaers (Vlaams maar Franstalig), boegbeeld van het dadaïsme in Brussel en Parijs, beïnvloed door de Duitse expressionisten. Vermelden we ook nog de Antwerpse tijdschriften *Ça ira* en *Het overzicht*.

De surrealisten zijn niet de enigen op het voorplan van de avant-garde in België. Zo is er het Brusselse avant-gardetijdschrift *7 Arts* uitgegeven in 1922 door Pierre Bourgeois (dichter), zijn broer Victor (architect) en Pierre-Louis Flouquet (schilder). Deze voortrekkers verenigden dadelijk de Belgische avant-garde en sloten zich met hun tijdschrift aan bij het centrum van de Europese avant-garde.

Nota : ³ Tot aan W.O.II was Parijs het centrum van de wereld voor kunst en cultuur.

België onderscheidt zich omdat het niet 1 maar 2 surrealistische groeperingen heeft gekend.

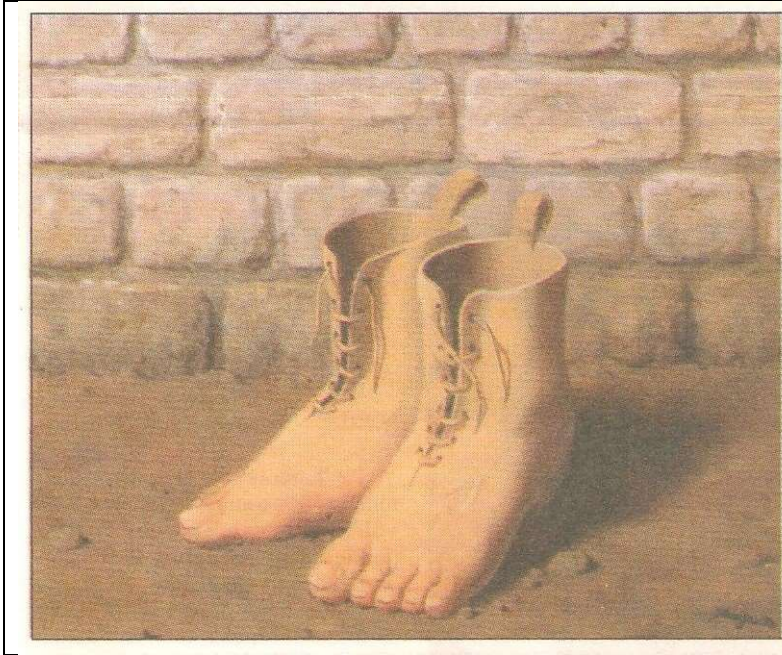
Minder gekend dan de Brusselse groep was er het surrealisme in Henegouwen (1932 – 1945), vooral gekend door de groep Rupture en zijn dichters en schrijvers zoals André Lorent, Achille Chavée (die de internationale brigades in Spanje gaat vervoegen) en ook nog Fernand Dumont. De groep situeert zich op politiek vlak dicht bij het trotskisme.

RENÉ MAGRITTE (1898 – 1967)

« Boegbeeld van het Belgisch surrealisme is René Magritte ongetwijfeld een belangrijke persoonlijkheid, tegelijkertijd markant, vernieuwer en ook aanstoker van de artistieke wereld in de 20e eeuw. Deze Belgische kunstenaar laat ons een monumentaal en rijk oeuvre na vol mysterieuze en dubbelzinnige facetten. Werk dat de wereld van de publiciteit zal markeren en inspireren evenals alle artiesten van de pop-art of zij die zich hebben aangesloten bij de conceptuele kunst » schreef Dominique Van Hove – verantwoordelijke voor het cultureel patrimonium van de bank – in een artikel van Fortis Tribune gewijd aan het doek « Het rode model ».

« Geboren om te schilderen in een tijd van toegepaste retoriek of buitensporigheid, Magritte ontsnapte aan wat toen gangbaar was, bijgestaan door zijn gemopper. (...)

Hij maakte geen onderscheid tussen het materiaal leven en de gedachte, tussen het denkbeeldige en de realiteit. Hij bekeek de wereld niet als toeschouwer maar voelde zich nauw verbonden met zijn bestaan. Wanneer hij een voorwerp voorstelde trachtte hij het te herscheppen, te reconstrueren en opnieuw vorm te geven zodat het beeld zoveel mogelijk op het model zou lijken ». Louis Scutenaire, catalogus van de retrospectieve tentoonstelling Magritte, Brussel 1978.

« **Het rode model** » uit 1935 waarvan er 7 versies bestaan, verspreid over verschillende musea en verzamelingen o.a. in Parijs (Nationaal Museum voor Moderne Kunst), in Stockholm (Moderna Museet)... en ook in de collectie van de bank. Volgens zekere bronnen zou het gaan om kritiek op het stalinisme.

Herhaaldelijk heeft Magritte verschillende versies van hetzelfde schilderij gemaakt. Meestal om enkele van zijn vrienden een plezier te doen. Het meest bekende exemplaar is zonder twijfel « Het rijk der lichten ».

Telkens een schilderij klaar was nodigde Magritte zijn vrienden uit en spelenderwijs zochten ze samen een passende titel.

« De titels van zijn werken zijn de transcriptie in de uiteenzetting van de drijfveren, gevoeligheid, ingeving/verlichting, verlangen/wilskracht die de hand van de schilder leidden. Heel wat meer dan de uitbeelding op doek van deze invloeden brachten. Ze zijn nooit beschrijvend en nog minder willekeurig. » - Louis Scutenaire, catalogus van de retrospectieve tentoonstelling Magritte, Brussel 1978.

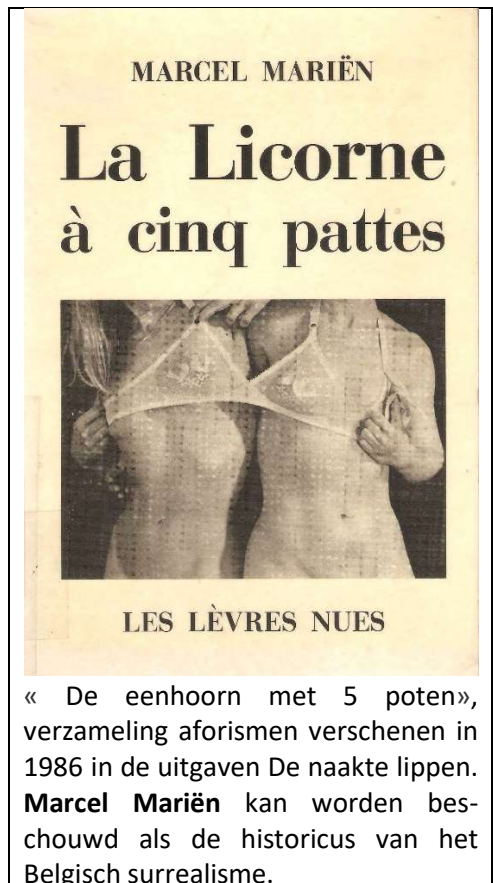
KUNST EN POLITIEK

Zoals we hierboven zagen beschreef het surrealisme zichzelf als een revolutionaire beweging.

Vanaf 1914 gingen Magritte en zijn vrienden naar Parijs om deel te nemen aan de activiteiten georganiseerd door de groep van André Breton. Velen gingen bij de communistische partij die beschouwd werd als de enige die de revolutionaire ideeën kon verdedigen, ook in de kunst en cultuur.

De bezorgdheid van de intellectuelen over hun vrijheid liep uit op een scheiding met de communistische partij die wordt bevestigd wanneer Stalin de intellectuelen voor zijn eigen ambities wou gebruiken. Het zou de afscheiding betekenen van sommige surrealistena van het eerste uur zoals Louis Aragon⁴ die trouw bleef aan Moskou.

Nota : ⁴ Louis Aragon zal tot aan zijn dood een speciale plaats innemen in de Franse Communistische partij.

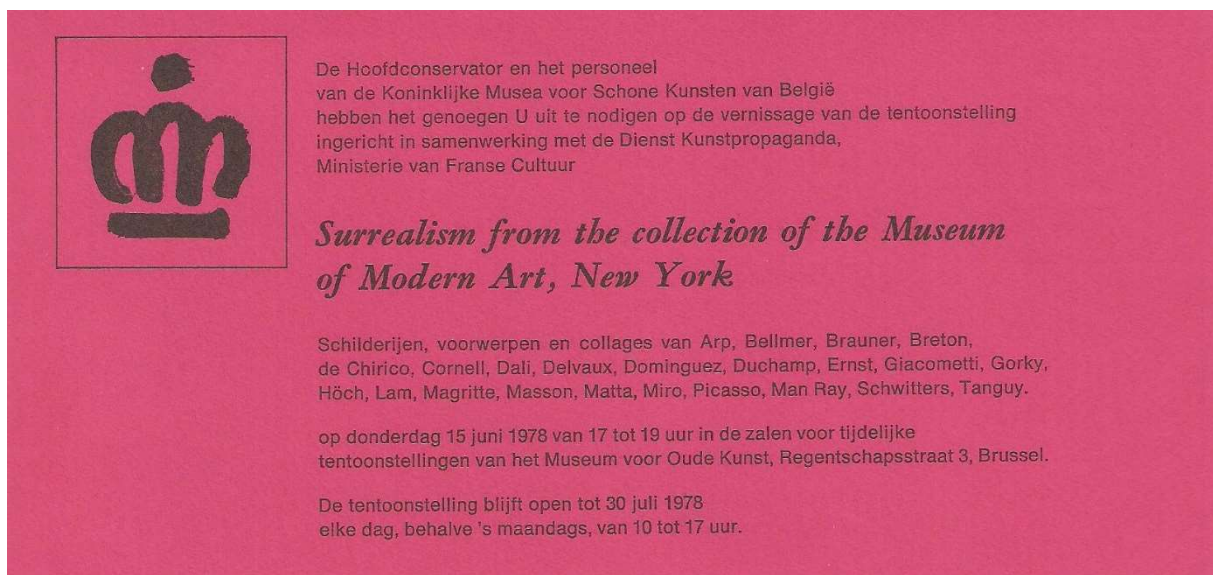

Hoe was de relatie tussen André Breton en Léon Trotski, leider van de 4e nationale?

Léon Trotski werd in 1940 vermoord in het huis van de Mexicaanse schilders Diégo Rivera en Frida Kahlo. Daar heeft André Breton Trotski ontmoet. Het verslag van deze ontmoeting en een aantal teksten die daar bijhoren werden opgenomen in het boek « Breton/Trotski » van Arturo Schwarz (Collection 10/18, Nr 1174 gepubliceerd in 1977). Waaronder « Voor een onafhankelijke revolutionaire kunst » (1938), een tekst die overduidelijk actueel blijft :

« Men kan zonder overdrijving beweren dat de menselijke beschaving nooit door zoveel gevaren bedreigd werd dan vandaag. (...) Heden ten dage wankelt de ganse wereldbeschaving – in het kader van zijn historisch bestaan – onder de bedreiging van reactionaire krachten gewapend met alle mogelijke technieken. We hebben niet alleen uitzicht op een oorlog die steeds maar naderbij komt. Vanaf nu - in tijde van vrede – is de situatie van de wetenschap en de kunst onverdraaglijk/ontoelaatbaar geworden.(...) »

Deze tekst, die oorspronkelijk moest medeondertekend worden door Breton en Trotski, werd gepubliceerd met de handtekening van Breton en Diégo Rivera.

Kaart met de uitnodiging voor de vernissage van de tentoonstelling « Surrealisme van de collectie van het Museum voor Moderne Kunst, New York » – Brussel, 1978.

EPILOOG

Eén van de eigenaardigheden van de Belgische surrealisten : ondanks hun goede verstandhouding met Breton en zijn vrienden, zullen ze hun onafhankelijkheid behouden.

Sommigen zijn van oordeel dat het surrealisme gestorven is enkele jaren na de dood van de stichter André Breton (1896 – 1966). Maar het surrealisme is nog springlevend in België. En nog steeds aanwezig bij talrijke gelegenheden in het leven van elke dag ...

Er bestaat een groep Kunstkring op **Facebook**. Aarzel niet om lid te worden via :
<https://www.facebook.com/groups/773028359401181>

COMPOSTELLA

Op de Facebook pagina van de Kunstkring vind u meer foto's van enkele van ons leden op de 'camino' naar en in Compostella.

Idem voor Oostende met ook enkele foto's hieronder.

OOSTENDE

« Een imposant gebouw besloeg de hele zijde van het plein, tegenover het perron : het station van Oostende, met zijn gekanteelde toren die aan een belfort zou hebben gedacht als het niet aan de vier zijden een grote wijzerplaat had gedragen. »

Christian Lauwers 'Le maître des rêves', éditions Murmure des Soirs (2024).

Oostende gezien vanaf de andere kant van de havengeul

Napoléon fort

Huis Ensor >

HERINNERING AAN ONZE LEDEN DIE DE BANK VERLATEN ... EN ALLE ANDEREN :

Vergeet niet je persoonlijk e-mailadres aan de Kunstkring te bezorgen zodat we gemakkelijk alle info kunnen doormailen evenals de nieuwsbrieven.

Gezien de politiek van de bank om alle bijvoegsels bij de e-mails weg te filteren is het voor wie nog actief is binnen de bank aangewezen om je persoonlijk e-mailadres aan de Kunstkring te bezorgen via cercledart-kunstkring@cae-kkk.be

Vanaf nu kan je alle info van de Kunstkring terugvinden via MY HR / MY well-being/Clubs of via https://weshare.group.echonet/sites/csr/layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc={8D69BBBC-F902-42CA-B2A5-EB17331351B7}&file=CL_001_FR.pptx&action=default

HERINNERING : De **afdeling Verzamelingen** heeft zijn werkwijze aangepast voor de verspreiding van de wisselboekjes en filatelistische catalogi. Ondertussen zijn de bijeenkomsten opnieuw opgestart maar momenteel aan een lagere frequentie dan vroeger.

De bibliotheek van de afdeling Verzamelingen bevat niet alleen filatelistische catalogi (Yvert en Tellier ...) maar ook catalogi en andere speciale referentiewerken van o.a. penningkunde.

Wenst u één van deze werken te raadplegen of te ontlene? Contacteer de Kunstkring via het e-mailadres van de Kunstkring.

